

ชื่อเรื่อง : แนวทางการวิจัยเพื่อพัฒนานโยบายแก้ปัญหายาเสพติดในประเทศไทย

ชื่อผู้วิจัย : พรเพ็ญ เพชรสุขศิริ

คำสำคัญ : สารสนเทศยาเสพติด ข้อมูลการวิจัย องค์ความรู้ ปัญหาและผลกระทบ ปัญหายาเสพติด นโยบายแก้ไขปัญหา องค์ความรู้ปัญหายาเสพติด การติดยาเสพติด ผู้ติดยา ผู้ใช้แรงงาน แรงงานประมง ยาเสพติดและเยาวชน นักเรียน นักศึกษา การแพร่ระบาด ยาเสพติดกับการค้า ผลประโยชน์ ครัว สถานศึกษา พัฒนาคติและความรู้ ยาเสพติดกับการค้า ยาเสพติด ยาบ้า กัญชา เฮโรอีน เหล้า บุหรี่ สารระเหย ยาเสพติดกับการป้องกัน มาตรการ การใช้สื่อ ครอบครั้ว ชุมชน ยาเสพติดกับการปราบปราม ปัญหาการปราบปราม ยาเสพติดกับการบำบัดรักษา การบำบัดรักษา การฟื้นฟูสมรรถภาพ จิตบำบัด ชุมชนบำบัด

บทคัดย่อ : วัตถุประสงค์

1. เพื่อสำรวจการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับยาเสพติดทั้งหมดที่ทำขึ้นในประเทศไทยตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2529-2539 แล้วจัดทำเป็นบรรณานุกรมยาเสพติดในประเทศไทย
2. เพื่อสรุปสาระสำคัญของงานวิจัยที่สำคัญและมีคุณภาพ แล้วสรุปเป็นสถานภาพองค์ความรู้เกี่ยวกับยาเสพติดในประเทศไทย แล้วเขียนข้อเสนอชุดวิจัยเพื่อพัฒนานโยบายและการจัดการแก้ปัญหายาเสพติดในประเทศไทยในอนาคต

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษารั้งนี้ เป็นการศึกษาเอกสาร ซึ่งเป็นการศึกษาที่ดำเนินการต่อเนื่องจากการประชุมระดมสมองเพื่อการศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนานโยบายการแก้ปัญหายาเสพติดในประเทศไทยที่จัดขึ้น เมื่อวันที่ 3 ตุลาคม พ.ศ. 2539 ณ โรงแรมเจ้าพระยาปาร์ค กรุงเทพมหานคร พบว่า มีงานวิจัยเกี่ยวกับยาเสพติดในประเทศไทย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2529-2539 เท่าที่ค้นพบ จำนวน 164 ฉบับ ผู้ศึกษาได้คัดเลือกและย่องานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับนโยบายแก้ไขปัญหายาเสพติดในด้านต่าง ๆ จำนวน 51 ฉบับ แล้วนำเนื้อหาสาระมาเขียนเป็นรายงาน

ผลการวิจัย

สถานภาพองค์ความรู้เกี่ยวกับยาเสพติดในประเทศไทย

1. ธรรมชาติของปัญหายาเสพติดในประเทศไทยในปัจจุบัน

1.1 การประมาณจำนวนผู้ติดยาเสพติด ณ วันที่ 31 ธันวาคม 2536 โดย TDRI พบว่ามี

ผู้ติดยาเสพติดจำนวนขึ้นต่ำถึง 1.2 ล้านคนหรือร้อยละ 2.2 ของจำนวนประชากรทั้งประเทศ นอกจากนี้ มีผู้กระทำผิดคดียาเสพติดเป็นผู้หญิงมากขึ้น สูงถึงร้อยละ 60 ของจำนวนผู้ต้องขังหญิง เป็นผู้ต้องขังกระทำผิดเกี่ยวกับยาเสพติด

1.2 ปัญหายาเสพติดที่เดิมเป็นปัญหาของชุมชนในเขตเมือง แต่ปัจจุบันยาเสพติดได้แพร่ระบาดไปยังระดับหมู่บ้าน/ชุมชนที่เป็นโครงสร้างการปกครองระดับพื้นฐานของประเทศมากขึ้น จากการสำรวจของสำนักงาน ป.ป.ส. พบว่าสูงถึงร้อยละ 40 ของหมู่บ้าน/ชุมชนทั่วประเทศมีปัญหายาเสพติด

1.3 ปัญหาการแพร่ระบาดของยาเสพติดในแต่ละภาค แตกต่างกันในประเภทของยาเสพติด เช่น ภาคใต้มีปัญหาหนักที่สุด คือ เฮโรอีนและกัญชา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่สารระเหยและกัญชา ภาคเหนือ ได้แก่ ฝิ่นและกัญชา ภาคกลาง ได้แก่ยาบ้าและเฮโรอีน และกรุงเทพมหานคร ได้แก่ เฮโรอีนและยาบ้า นอกจากนี้ยังพบว่า เฮโรอีนไม่ใช่ปัญหาสำคัญที่สุด แต่ปัจจุบันกลายเป็นปัญหาการเสพยาสารระเหย กัญชา ยาบ้า

1.4 ผู้ติดยาเสพติดที่เดิมมีลักษณะเป็นปัญหาเชิงสังคม เช่น กลุ่มว่างงาน ไปเป็นกลุ่มขยันทำงาน เช่น กลุ่มผู้ใช้แรงงาน คนขับรถบรรทุก ชาวประมง และกลุ่มนักเรียนที่ต้องการขยันเรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในจำนวนผู้ติดยาเสพติดทั้งหมด 1.2 ล้านคนนั้น เป็นนักเรียน นักศึกษาร้อยละ 5.66 หรือประมาณสูงถึง 71,666 คน ดังนั้นการแพร่ระบาดในหมู่นักเรียน นักศึกษากำลังจะขยายวงกว้างมากขึ้น

1.5 ผลประโยชน์ในการค้ายาเสพติดมีมากมหาศาล จากการประมาณการขึ้นต่ำถึงมูลค่าผลประโยชน์การค้ายาเสพติด ปีละประมาณ 28,617-32,787 ล้านบาท ในการวิจัยของ นवलน้อย ตรีรัตน์ (2539) และถ้าเปรียบเทียบกับประมาณของ อัมมาร สยามวาลา และชัยยุทธ ปัญญาสวัสดิ์สุทธิ์ (2532) มีมูลค่าการค้ายาเสพติดทั้งการค้าเพื่อบริโภคในประเทศและมูลค่าส่งออกนอกประเทศรวม 109,045.8 ล้านบาท ผลประโยชน์อันมหาศาลเช่นนี้จึงทำให้ยาเสพติดมีอำนาจอิทธิพลมีสูงมากที่ยากต่อการปราบปราม

1.6 ประเทศไทยได้เปลี่ยนสถานภาพจากการเป็นแหล่งผลิตฝิ่นและเฮโรอีน กลายเป็นแหล่งผลิตยาบ้าและสารกระตุ้นอื่น ๆ แทน เพราะยาบ้ามีส่วนกำไรสูงกว่ายาเสพติดชนิดอื่น มีวิธีการผลิตง่าย เคลื่อนย้ายสะดวก ยากต่อการจับกุมและการเสพยาบ้ามีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการเกิดอุบัติเหตุ

1.7 ปัญหายาเสพติดในชุมชนแออัดในเขตเมืองยังคงเป็นปัญหาสำคัญ ประมาณว่าอัตราผู้ติดยาเสพติดในชุมชนแออัดสูงถึง 38.8 ต่อประชากร 1,000 คน (แต่อัตราผู้ติดยาในหมู่บ้านชนบทมีเพียง 19.04 ต่อ 1,000 คน) เยาวชนที่ติดยาเสพติดในชุมชนแออัดต่างรายงานว่าการแพร่ระบาดของยาเสพติดก็คือชุมชนแออัดที่ตนอาศัยนั่นเอง

โดยสรุปแล้ว ปัญหายาเสพติดมีธรรมชาติของปัญหาที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว มีความรุนแรงของปัญหาเพิ่มขึ้น มีผู้ติดยาเสพติดมากขึ้น ด้วยรูปแบบการผลิต การแพร่ระบาดที่เปลี่ยนแปลงไป พร้อมมีความซับซ้อนของปัญหามากขึ้นเพราะมูลค่าผลประโยชน์ของการลักลอบค้ายาเสพติดสูงมาก ยากต่อการปราบปราม

2. นโยบายแก้ไขปัญหายาเสพติด นโยบายและทิศทาง

ตลอดระยะเวลา 20 ปีที่ผ่านมา สำนักงาน ป.ป.ส. เป็นแกนกลางสำคัญในการประสานงานและกระตุ้นให้เกิดการริเริ่มนโยบายและมาตรการใหม่ ๆ ในการแก้ไขปัญหายาเสพติดของประเทศ ความพยายามที่จะศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนานโยบายเพื่อแก้ปัญหายาเสพติดควรได้กล่าวถึงประเด็นปัญหาเกี่ยวกับนโยบาย 3 ประการ คือ การกำหนดนโยบาย การนำนโยบายไปปฏิบัติ และการประเมินผลนโยบายที่ผ่านมาในอดีตจนกระทั่งปัจจุบัน

2.1 การกำหนดนโยบาย

ก. รัฐบาลมักให้ความสำคัญต่อนโยบายทางเศรษฐกิจและการเมืองมากกว่านโยบายทางสังคม การกำหนดนโยบายขาดความร่วมมือและการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนหรือองค์กรประชาชนเท่าที่ควร

ข. การกำหนดนโยบายแก้ไขปัญหายาเสพติดไม่ได้มองเป็นภาพรวมที่สอดคล้องประสานกับนโยบายอื่น ๆ อย่างเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กัน

การกำหนดนโยบายมักเขียนนโยบายเป็นเป้าหมายเชิงปริมาณ มากกว่าเป้าหมายเชิงคุณภาพของการปฏิบัติตามนโยบาย

ค. สำนักงาน ป.ป.ส. ซึ่งเป็นองค์กรที่รัฐจัดตั้งขึ้น เพื่อเป็นตัวจักรในการเสนอแนะและประสานการปฏิบัติตามนโยบายต่าง ๆ ในหน่วยงานต่าง ๆ มีปัญหาอุปสรรคในทางปฏิบัติมาก ควรจะได้รับการศึกษาหาทางปรับโครงสร้างองค์กรใหม่ให้เหมาะสมกับสภาพปัญหายาเสพติดที่เปลี่ยนแปลงไปเมื่อเปรียบเทียบกับ 20 ปีที่เริ่มจัดตั้ง

2.2 การนำนโยบายไปปฏิบัติ

ปัญหาการนำนโยบายแก้ปัญหายาเสพติดไปปฏิบัติ นอกจากจะมีปัญหาพื้นฐานโดยทั่วไปเกี่ยวกับงบประมาณ กำลังคน วัสดุอุปกรณ์ อิทธิพลมืดของการลักลอบค้ายาเสพติดที่มีผลประโยชน์มหาศาล ฯลฯ แล้ว ยังมีประเด็นปัญหาสำคัญ เช่น

ก. ผู้รับผิดชอบระดับสูงในคณะรัฐบาล โดยทั่วไปมักไม่ค่อยให้ความสำคัญต่อการแก้ปัญหายาเสพติดมากเท่าที่ควร เห็นได้จากการประชุมคณะกรรมการต่าง ๆ มักส่งผู้แทนระดับล่างที่ไม่มีอำนาจตัดสินใจเข้าประชุมแทน

ข. องค์กรทั้งภาครัฐ เอกชนที่เกี่ยวข้องกับนโยบายแก้ปัญหายาเสพติดของประเทศขาดการประสานงานจากการติดต่อสื่อสารอย่างเพียงพอ

ค. หน่วยงานราชการต่าง ๆ ไม่เข้าใจบทบาทตนเองและบทบาทสำนักงาน ป.ป.ส. และงานแก้ปัญหายาเสพติดเป็นงานฝากกับหน่วยงานของตน

2.3 การประเมินผลนโยบาย

การวางแผนตามนโยบายและการนำนโยบายการแก้ปัญหายาเสพติดไปปฏิบัติเท่าที่ผ่านมาไม่ค่อยมีการประเมินผลหรือขาดการหาคุณภาพที่เพียงพอว่านโยบาย มาตรการ หรือกิจกรรมใดได้ผลดีเพียงใดเมื่อขาดการประเมินที่เชื่อถือได้ จึงขาดข้อมูลสำหรับการตัดสินใจว่านโยบายดีหรือไม่ ควรยกเลิกหรือปรับปรุงประเด็นใดบ้าง

การประเมินผลนโยบายที่พบยังมีปัญหาหรือข้อจำกัดหลายประการ เช่น การออกแบบการประเมินผลไม่ได้เตรียมเก็บข้อมูลไว้ก่อนมีโครงการหรือนโยบายเพื่อเปรียบเทียบผล จึงขาดข้อมูลฐาน (Base – line Data) การวิจัยมีลักษณะวิจัยแบบตั้งสมมติฐานย้อนหลัง (Ex-post Facto Research) อาศัยข้อมูลทางราชการที่ผู้วิจัยไม่สามารถควบคุมคุณภาพของข้อมูลทั้งในเรื่องความตรง (Validity) และความเที่ยง (Reliability) มีปัญหาการใช้เทคนิคการวิเคราะห์ข้อมูลที่ไม่เหมาะสม การประเมินผลเน้นตัวแปรปริมาณมากกว่าคุณภาพ และการให้ข้อเสนอแนะที่ไม่สามารถปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรม

นอกจากปัญหาเรื่องระเบียบวิธีวิจัยแล้ว ยังพบว่าปัญหาทางการบริหารจัดการ คือ มีจำนวนงานวิจัยประเมินผลไม่มากนักไม่ถึง 10 ฉบับ แสดงว่าผู้บริหารไม่ค่อยให้ความสำคัญในการประเมินผลความพยายามของตนเองว่าเป็นอย่างไร แสดงว่าผู้บริหารอาจคิดว่าถ้าได้ปฏิบัติตามนโยบายแล้ว มีโครงการสำเร็จแล้ว ผลจะเกิดตามมาเอง ดังนั้นโครงการการประเมินผลมักไม่ได้ให้ทุนเตรียมไปพร้อมกับโครงการ ให้ทุนวิจัยประเมินผลเป็นจำนวนเงินเป็นสัดส่วนน้อยมาก ผู้บริหารอาจไม่มีความตั้งใจใช้ข้อค้นพบจากการประเมินอย่างจริงจัง เพราะไม่ต้องการพัฒนาโครงการอย่างต่อเนื่อง หรือมักริเริ่มโครงการใหม่ ๆ มากกว่า

3. สถานภาพองค์ความรู้ทางวิชาการเกี่ยวกับปัญหายาเสพติดของประเทศไทยในด้านต่าง ๆ

3.1 การป้องกัน

ก. สาเหตุการเสพติด

การป้องกันยาเสพติดสอดคล้องกับสาเหตุของการติดยาเสพติดซึ่งมีการวิจัยถึงสาเหตุของการติดยาเสพติดแบ่งตามกลุ่มเป้าหมายและตัวยาที่เสพสรูปโคบภาพรวมดังนี้ กลุ่มเด็กและเยาวชนทั้งในชุมชนแออัดและในโรงเรียน โดยภาพรวมเริ่มเสพยาเสพติดครั้งแรกตั้งแต่วัยรุ่นนอกเหนือจากเหล้าและบุหรี่ ยาเสพติดที่ใช้ครั้งแรกมักเป็นกัญชา รองลงไปคือเฮโรอีน โดยมีสาเหตุจากลูกเพื่อชกุงและความอยากลองประกอบกับความเชื่อว่าจะทำให้เกิดความสุข ผ่อนคลายความตึงเครียด แหล่งแพร่ระบาดของยาเสพติดอยู่ในชุมชน

ที่พัทลุง นักเรียนระดับมัธยมปลายและสายอาชีวศึกษาร้อยละ 11-16 โดยใช้สาร
ระเหย กัญชา หรือยากระตุ้นประสาทแล้วในอดีต นักเรียนส่วนใหญ่เชื่อว่าการใช้
กัญชา สารระเหยและยากระตุ้นประสาทมีอันตรายน้อย และไม่รังเกียจเพื่อนที่ใช้ยา
กระตุ้นประสาท แต่รังเกียจการใช้กัญชาและสารระเหย นอกจากนี้ ยังมีการวิจัยพบว่า
เด็กมัธยมที่มีความภาคภูมิใจในตนเองสูง สุขภาพจิตดี มีการกล้าแสดงออกจะมีทัศนคติที่
ไม่ดีต่อยาเสพติด และเมื่อเยาวชนมีความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับยาเสพติดมีความภาคภูมิใจใน
ตัวเองและมีทัศนคติที่ดีต่อยาเสพติดจะสามารถปฏิเสธการชักจูงให้ใช้ยาเสพติดจากเพื่อน
ได้

สำหรับกลุ่มผู้ขับขี่รถบรรทุก พบว่าร้อยละ 14.95 รายงานว่าใช้ยาบ้า ผู้ขับขี่รถบรรทุกที่
ใช้ยาบ้าเพราะต้องการทำงานนานหรือทำงานได้มาก ซึ่งสอดคล้องกับลักษณะส่วน
บุคคล คือ ผู้ขับขี่รถบรรทุกที่ใช้ยาบ้าส่วนมากขับรถเกินกว่า 10 ชม. ต่อวัน และมักมี
ภรรยาที่ไม่มีรายได้ ส่วนกลุ่มชาวประมงนั้นมีการวิจัยที่เพียงสรุปได้คร่าว ๆ ว่า ยกเว้น
จากบุรีและเหล่า ชาวประมงประมาณ 1 ใน 4 เสพกัญชา เฮโรอีน หรือยาเม็ดกระตุ้น
ประสาท

กล่าวโดยสรุป คือ ผู้เสพยาเสพติดทั่วไปเป็นชาย เริ่มเสพเมื่อเป็นวัยรุ่น เหตุที่เริ่มเสพคือ
การถูกเพื่อนชักชวน อยากลอง และเชื่อว่าทำให้ร่างกายจิตใจอ่อนคลาย โดยเฉพาะผู้เสพ
ยาบ้าต้องการทำงานหนักขึ้น มักเป็นผู้มีอาชีพใช้แรงงานรับจ้าง มีการศึกษาต่ำใน
ระดับประถม นอกจากนี้การเสพยาเสพติดมีผลก่อให้เกิดปัญหาสังคมอื่น ๆ เช่น การเกิด
อุบัติเหตุบนท้องถนน และการเกิดปัญหาอาชญากรรม

ข. การศึกษามาตรการการป้องกัน

ได้มีการวิจัยที่พยายามศึกษาวิจัยถึงมาตรการการป้องกันโดยศึกษาถึงปัจจัยต่าง ๆ

(1) การป้องกันโดยการให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับยาเสพติด เพราะเชื่อว่าถ้า
กลุ่มเป้าหมายมีความเข้าใจในยาเสพติด จะป้องกันไม่ให้ผู้นั้นหันเหไปใช้ยาเสพติดแต่
ผลการวิจัยขัดแย้งความเชื่อดังกล่าว คือ กลุ่มเป้าหมายการป้องกัน เช่น ผู้เสพติด
ชาวมัง ผู้ติดยา กลุ่มเยาวชนในและนอกสถานศึกษา ผู้ใช้แรงงาน กลุ่มผู้
ต้องโทษ ปรากฏว่าโดยภาพรวมล้วนมีความรู้ความเข้าใจยาเสพติดในเกณฑ์ดี (ยกเว้น
นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจยาบ้าไม่เพียงพอ) ดังนั้น ความรู้ความเข้าใจในยาเสพติดอาจ
เป็นปัจจัยไม่เพียงพอที่ทำให้คนใช้หรือไม่ใช้ยาเสพติด

อย่างไรก็ตาม ก็มีความพยายามประเมินผลของการใช้สื่อรณรงค์การต่อต้านยาเสพติด แต่
มีปัญหาเรื่องข้อสรุปและการประเมิน เพราะการประเมินผลอิทธิพลของสื่อที่มีตาม
รายงานเป็นการประเมินจากการดำเนินโครงการไปแล้วและวัดผลตามความรู้สึกรู้สึกของ
กลุ่มเป้าหมายเท่านั้น ไม่ได้สามารถติดตามผลที่เป็นพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงจริง แต่พอ

สรุปได้ว่ากลุ่มเยาวชนให้ความสำคัญกับสื่อโทรทัศน์และสื่อบุคคลคือเพื่อน แต่จะมีความเชื่อถือสื่อโทรทัศน์และเชื่อถือข่าวสารจากบิดา-มารดามากกว่าเพื่อน

(2) บทบาทของครอบครัวและการป้องกันยาเสพติด

ในขณะที่ผู้ที่มีประสบการณ์เกี่ยวกับการแก้ปัญหาเสพติดต่าง ๆ กล่าวอย่างเป็นเสียงเดียวกันว่าครอบครัวมีบทบาทสำคัญยิ่งในการป้องกันปัญหาเสพติด ผลจากการประชุมระดมสมอง (พรเพ็ญ เพชรสุขศิริ, 2539) ว่าครอบครัวมีบทบาทสำคัญยิ่งในการสร้างภูมิคุ้มกันยาเสพติดโดยสร้างคุณค่าความเป็นมนุษย์ และสุขภาพจิตที่ดี แต่ปรากฏว่างานวิจัยเกี่ยวกับบทบาทของครอบครัวที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันยาเสพติดมีเพียงฉบับเดียว โดยสรุปว่าเด็กที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบใช้เหตุผลมาก จะมีความรู้เกี่ยวกับสาเหตุของการเสพติดมากและจะปฏิเสธการชักจูงจากเพื่อนได้มาก อย่างไรก็ตาม การวัดนี้เป็นเชิงสมมติฐานการันต์ ดังนั้นจึงไม่ทราบว่าในสถานการณ์จริงเยาวชนจะมีพฤติกรรมจริงอย่างไร

(3) บทบาทของโรงเรียนหรือระบบการศึกษาในการป้องกันยาเสพติด

จากการประชุมระดมสมองผู้ที่มีประสบการณ์แก้ปัญหาเสพติดต่างมีความเห็นตรงกันว่าโรงเรียนและครูมีบทบาทสำคัญในการเป็นหลักให้ชุมชนและสร้างให้เยาวชนมีความเข้มแข็งทางด้านสติปัญญาและจิตใจ การรักเกียรติ รักศักดิ์ศรี เป็นภูมิคุ้มกันยาเสพติด แต่ปัจจุบันระบบโรงเรียนและบุคลากรที่สำคัญของชาติคือครูควรได้รับการส่งเสริมปรับปรุง รัฐบาลควรให้ความสำคัญในการปฏิรูปการศึกษาอย่างแท้จริง ในขณะที่กล่าวกันว่าโรงเรียนและครูมีบทบาทสำคัญยิ่งต่อการป้องกันยาเสพติด แต่ปรากฏว่าในรอบ 10 ปี ไม่มีการวิจัยเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าว มีแต่เพียงการวิจัยของกระทรวงศึกษาธิการเกี่ยวกับสภาพการใช้ยาเสพติดของนักเรียนนักศึกษาในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการเท่านั้น เช่น ในปี พ.ศ. 2533 พบว่า นักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย ร้อยละ 11-16 เคยใช้สารระเหย หรือกัญชา หรือ ยากระตุ้นประสาทมาแล้วในอดีต แต่ที่ใช้ในระยะ 30 วันที่ผ่านมา มีประมาณ ร้อยละ 4 เท่านั้น

(4) บทบาทของชุมชนในการป้องกันยาเสพติด

ภายหลังที่กองยาเสพติด สหประชาชาติได้เรียกร้องให้ทุกภูมิภาคทำโครงการทดลองเพื่อลดความต้องการยาเสพติดโดยอาศัยหลักการมีส่วนร่วมของชุมชนและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชุมชน สำนักงาน ป.ป.ส. จึงร่วมมือกับกรมพัฒนาชุมชนร่วมกันจัดทำโครงการทดลองรูปแบบการป้องกันยาเสพติดที่เหมาะสมกับชุมชนในชนบท ชื่อว่า บ้านสวนแสนสุข ตามรายงานการประเมินผลดูเหมือนว่าเป็นโครงการที่ประสบความสำเร็จในระดับหนึ่งน่าจะได้นำผลการขยายผล แต่ไปพบผลการดำเนินงานการขยายผลและการติดตามผล อย่างไรก็ตาม ต่อมาสำนักงาน ป.ป.ส. ได้พิจารณาเห็นเห็นว่าลำพังรัฐเพียงอย่างเดียว

ไม่สามารถหยุดยั้งปัญหาเสพติดได้ จึงกำหนดนโยบายที่จะใช้องค์กรชุมชนเพื่อการแก้ปัญหายาเสพติดจึงได้จัดทำโครงการทดลองตั้งแต่ปี พ.ศ. 2538-2539 โดยกำหนดเป้าหมาย 150-200 ชุมชน และได้ศึกษารูปแบบการแก้ไขปัญหายาเสพติดระดับพื้นที่ โดยเน้นบทบาทของชุมชน และระบบกลไกของรัฐและองค์กรพัฒนาชุมชนเพื่อเอื้ออำนวยต่อการแก้ปัญหายาเสพติดได้ศึกษาวิจัยทุกภาคทั่วประเทศ แม้ว่าการวิจัยมีลักษณะเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่เสี่ยงต่อการใช้อัตวิสัยของผู้วิจัยในการสรุปผล แต่ก็เป็นการวิจัยเชิงบุกเบิกขั้นต้น (Exploratory Research) มีข้อค้นพบเป็นบทเรียนรู้อาจนำไปเป็นข้อเสนอเชิงสมมติฐาน (Propositions) ที่น่าสนใจศึกษาและทดสอบในการวิจัยในอนาคตต่อไป

3.2 การปราบปราม

ประเทศไทยตั้งอยู่ในบริเวณแหล่งผลิตยาเสพติดสำคัญของโลก คือ สามเหลี่ยมทองคำ มีการคมนาคมสะดวก จึงมียาเสพติดทั้งนำเข้าและส่งออกผ่านประเทศไทยจำนวนมาก ประกอบกับมูลค่าผลประโยชน์ที่มากมหาศาลทำให้ปัญหายาเสพติดมีความซับซ้อนยากต่อการปราบปรามให้ได้ผล จากการศึกษาพบปัญหาและแนวคิดเกี่ยวกับการปราบปรามยาเสพติดสรุปได้ดังนี้

- (1) การปราบปรามยาเสพติดนั้น จับกุมผู้ค้ารายย่อยและผู้เสพได้จำนวนมาก แต่ไม่ค่อยสามารถจับกุมผู้ค้ารายใหญ่ได้ นอกจากนี้ยาเสพติดของกลางที่ยึดได้ไม่เป็นสัดส่วนกับจำนวนผู้ต้องหาจับได้มาก
- (2) มีข้อเสนอแนะให้ฝ่ายปราบปรามใช้หลักการบังคับใช้กฎหมายอย่างเคร่งครัดพร้อมทั้งมาตรการการเพิ่มโทษ
  - (3) ปัญหาการไม่สอดคล้องประสานกันในกระบวนการยุติธรรม
  - (4) การนำมาตรการการริบทรัพย์มาใช้ในการปราบปรามอย่างจริงจัง
  - (5) การนำมาตรการลงโทษความผิดฐานฟอกเงินมาใช้ในการปราบปรามอย่างจริงจัง
  - (6) ได้มีการวิจัยที่เกี่ยวกับการปราบปรามยาเสพติดอื่น ๆ เช่น ปัญหาอุปสรรคในการปราบปรามยาเสพติดของตำรวจกองบัญชาการตำรวจปราบปรามยาเสพติด การควบคุมการส่งมอบยาเสพติดภายใต้การควบคุม ป้องกันและปราบปรามการกระทำผิดเกี่ยวกับยาเสพติดตามกฎหมายระหว่างประเทศ และการศึกษาการค้ายาเสพติด อย่างไรก็ตามเป็นที่สังเกตว่าการวิจัยด้านการปราบปรามมีลักษณะเพียงการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยสอบถามความคิดเห็นและมีลักษณะเป็นการวิจัยเชิงเอกสารเกี่ยวกับปัญหาและผลเป็นอย่างไร

3.3 การบำบัดรักษาและฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด

การบำบัดรักษาและฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดมักกระทำเฉพาะชั้นตอนพินยาเท่านั้น ผู้ป่วยจำนวนมากไม่ได้รับการฟื้นฟูสภาพจิตใจก่อนการออกจากสถานพยาบาล เมื่อกลับสู่ชุมชนที่พักอาศัยซึ่งมีผู้เสพและผู้ค้าอยู่ จึงมักถูกชักชวนให้เสพติดยาอีก

รูปแบบการบำบัดฯ แบบชุมชนบำบัดมักได้รับการกล่าวขวัญว่าเป็นรูปแบบที่ประสบความสำเร็จมากที่สุดแต่ไม่พบรายงานผลการประเมินที่ออกแบบวิจัยประเมินผล จนทำให้มั่นใจว่าผลของการบำบัดมีประสิทธิผลและประสิทธิภาพอย่างไร ใช้ตัวชี้วัดความสำเร็จโดยตัวแปรคุณภาพและปริมาณอะไร มีตัวอย่างงานวิจัยหารูปแบบการบำบัด ที่พบเป็นการบำบัด ที่พบเป็นการบำบัดแบบจิตบำบัดที่มีจุดอ่อนทำนองเดียวกับชุมชนบำบัด เพราะต้องใช้นุเคราะห์เชี่ยวชาญเฉพาะเรื่อง สิ้นเปลืองเวลา งบประมาณ และอาคารสถานที่ ซึ่งจะ เป็นข้อจำกัดที่ไม่สามารถขยายผลการใช้รูปแบบดังกล่าวไปกับประชากรผู้ติดยาที่มีจำนวนมากถึง 1.2 ล้านคนทั่วประเทศ การทดลองหารูปแบบที่ประยุกต์ปรับปรุงให้เหมาะสมกับข้อจำกัดของประเทศไทยน่าจะเป็นทางออกที่ดีกว่า พร้อมกันนี้ควรมีการออกแบบวิจัยประเมินผลไปควบคู่กับโครงการ การขยายผลทดลองจะกระทำเมื่อมีการประเมินผลได้ข้อสรุปที่พึงพอใจ มิใช่ดำเนินการในพื้นที่ทั่วประเทศโดยขาดข้อสรุปถึงประสิทธิภาพของโครงการ

3.4 การปลูกพืชทดแทน

แม้ว่าจะมีโครงการการปลูกพืชทดแทนมากมายหลายโครงการแต่ก็มีการวิจัยเกี่ยวกับการปลูกพืชทดแทนเท่าที่พบเพียง 2 เรื่องเท่านั้น นอกนั้นเป็นเพียงรายงานความก้าวหน้าของโครงการที่ได้ดำเนินงานไป ดังนั้นยังขาดการวิจัยเพื่อประเมินผลโครงการปลูกพืชทดแทนที่มีมากมายหลายโครงการว่าได้ผลเป็นอย่างไร ในลักษณะที่เป็นการวิจัยประเมินผลที่แท้จริงมากกว่าการวิจัยเพียงเป็นลักษณะรายงานพรรณาลักษณะโครงการ

จากการสังเคราะห์งานวิจัยโดยรวมพบว่าในรอบสิบปี (พ.ศ.2529-2539) ได้มีการวิจัยถึงธรรมชาติลักษณะของปัญหาเสพติดยาเสพติดในประเทศไทย ตลอดจนสาเหตุของการติดยาเสพติดอย่างเพียงพอ แต่การวิจัยเกี่ยวกับกิจกรรมการป้องกันเสพติดยาเสพติดมีน้อยมากทั้ง ๆ ที่เป็นมาตรการที่ให้ผลคุ้มค่าการลงทุนมากกว่าการปราบปรามและการบำบัดรักษาฯ เพราะมาตรการทั้งสองด้านให้ผลลัพธ์ต่ำมาก เมื่อเปรียบเทียบกับความพยายามที่ลงไป แนวทางการศึกษาที่น่าเสนอจึงได้ให้ความสำคัญต่อการปรับโครงสร้างสำนักงาน ป.ป.ส. ซึ่งเป็นองค์กรสำคัญในการประสานนโยบายแก้ปัญหาเสพติดยาเสพติด การประเมินผลโครงการบำบัดรักษาและฟื้นฟูสภาพผู้ติดยาเสพติดโดยวิธีการชุมชนบำบัดประสานกับการใช้ชุมชนร่วมฟื้นฟูสภาพจิตใจ ปัญหาการดำเนินคดีเสพติดยาเสพติดในกระบวนการยุติธรรมและการประเมินผลโครงการปลูกพืชทดแทน ผู้ศึกษาเชื่อว่าแนวทางการศึกษาที่ได้เสนอมาจะ

สามารถหาคำตอบต่อประเด็นปัญหาการศึกษาวิจัยที่เป็นช่องว่างขององค์ความรู้ที่ยังมีไม่
เพียงพอ หากได้ดำเนินการศึกษาตามโครงการดังกล่าวจะได้ข้อมูลที่จะใช้เป็นแนวทางการ
ตัดสินใจที่เกี่ยวกับนโยบายแก้ไขปัญหาสาเหตุของประเทศที่ถูกทิศทางในอนาคต